

ség. Olyan állandó, legalább négy-öt főnyi filmes munkacsoportra volna szükség, amelynek tagjai a néprajzi filmkészítést főfoglalkozásként művelhetnék, és akik a tudományos kutatókkal együttműködve rendszeresen és folyamatosan végezhetnék e filmek gyártási és technikai munkálatait. Elengedhetetlen annak biztosítása is, hogy a filmek vágása, hangosítása, laboratóriumi kidolgozása maradéktalanul korszerű lehessen, illetve hogy ennek anyagi vagy technikai hiányosságok ne állhassák útját.

Az elképzelés realitását számos hasonló elvek alapján működő, kelet- és nyugat-európai és tengerentúli filmintézet bizonyítja. Göttingenben például évtizedek óta működik egy tudományos filmintézet, amelynek néprajzi filmeket készítő osztálya is van, és évente jelentős számú filmet állít elő. A végzett munka eredményét évenként könyvalakban is kiadja. A világ bármely néprajzi kutatója kikölcsönözheti Göttingából — akár egy könyvtárból — azt a filmtekercset, amelyet tanulmányozni kíván, de mindenképp a film „forgatókönyvét”, s a film „anyakönyvét”, szakanyagát, mely tudományos leírását adja a jelenségeknek ábrákkal, fényképfelvételekkel illusztrálva. A göttingai intézet egyébként több mint egy esztendeje a szocialista országokkal is felvette a kapcsolatot.

A tudományos munka kialakítása azonban nélkülözhetetlenül feltételezi a munkamódszer átadásának lehetőségét is, tehát a gyakorlati tapasztalattal nem rendelkező, mindig újuló generációk nevelését. Ezt valósítja meg igen magas színvonalon — egy évtizede — Jean Rouch, a világhírű Delluc-díjas dokumentum-filmrendező, a pá-

rizsi Musée de l'Homme néprajzi filmiskolájának igazgatója. A jövő tudósok itt az elméleti oktatás mellett gyakorlati képzést is kapnak, megtanulják a filmes „mesterség” csínját-bínját, s az év végén bemutatott filmjeikkel vizsgáznak.

Talán merész álomnak tűnhet arra gondolni, hogy nálunk a kétféle intézmény egészséges keverékét kellene állami támogatással megvalósítani. A magyar néprajzi filmezés múltját tekintve azonban talán nem elhamarkodott az az állítás, hogy ma már nekünk is ott kellene tartanunk, ahol az említett két intézet, ha nem ott, ahol a velünk egyszerre kezdő finnek, akiknek úgyszólván néprajzi filmgyárak van!

De ha ettől ma még messze járunk is, most mégsem az a legjobb megoldás, hogy hol a filmgyár, hol a Televízió „fogadott gyermekeként” tengődjön a néprajzi filmezés, hanem hogy egy önálló intézmény létrehozásával saját útjára indítsuk. Jelenleg erre a legalkalmasabb keretül talán a Magyar Tudományos Akadémián Ortutay Gyula vezetésével működő Néprajzi Kutató Csoport szolgálhatna, amelynek meglévő anyagi és technikai lehetőségeit lehetne ilyen céllal tovább fejleszteni. Úgy vélem, hogy elegendő programja, megvalósításra váró feladata is akadna a jövő néprajzi filmintézmény munkatársainak. S ha a Corpus Musicae Popularis Hungaricae megfelelőjét nem is sikerülne hamarosan néprajzi filmekből összeállítani, használható magyar néprajzi filmarchívum bizonyára kitelne erőinkből, ami az utánunk jövő generációnak tanulmányul, s talán tanulsággul is szolgálhatna.

Moldován Domokos

Mit mossunk el?

Jó, ha egy népszerű film jó? - Nagyon jó.
Jó, ha egy jó film népszerű? - kitűnő.

M. G. P.-nek igaza van: nem áthidalhatatlan a szakadék a művészet és a tömegigények közt. Csakugyan bosszantó, hogy a mesét, a történetet, a „burleszk vad mulatságai”-t a fennköltebb ízlésűek sarokban térdepeltetnék, borsón. A legmélyebb filozófiai, társadalmi, pszichológiai igazság is egyesíthető a kalanddal. A *Nagyítás* parabolája a művészetéről detektív-sztoriban kel életre, és jócskán erotikus is, istennek hála. A *Hamu és gyémánt* társadalmi és lélektani igazságszolgáltatása lélegzetállító gengszertörténetben érvényesül.

Csakhogy ezeknek és az ezekhez hasonló remekműveknek valóban az-e a titkuk,

hogy az alkotók elmosták „a kommersz és a művészi film között húzódnó áthatolhatatlan határ”-t? Más példával élve: meg lehet-e úgy szeretetni a legszélesebb tömegekkel a modern zenét, ha elmostuk a Bartók és Kálmán Imre közti határt, mely bizony - mi tagadás - szintén áthatolhatatlannak látszik?

Noha világszerte a határok és ellentétek elmosásának korát éljük, úgy vélem, néhányra szükség van. „Se hús, se hal” — mondjuk arra, aki el akarja mosni a hús és hal közti határt. A „kommerciális és konvencionális” film a közönség már meglévő, nem a legkedvezőbb körülmények közt kialakult igényeinek kritikátlan kiszolgálásából él, Bevált sablonokkal dolgozik, híze-

legni akar a vásárlóinak. A művészi film szinten a közönség meglévő igényeinek kritikusan felhasználására és átalakítására törekszik. Önálló látásmóddal dolgozik, szemlélőit ki akarja zökkenteni megszokott kerékvágásukból. Az átmeneti formák - például egy-egy giccses film művészi pillanatai, vagy egy-egy valóban művészi alakítás - segíthetnek a közönség fogékonyabb részének esztétikai nevelésében, de az ellentétet nem szüntetik meg. Ha a művészi film használható fogást les el a kommersziális-tól, akkor ezzel még élesebb fényt vet az eredeti minta rutiner ürességére; előnyösebb, ha ez a folyamat fordítva megy végbe - mert a kiürített minta is felvillanthat valamit új tömegek számára a filmművészet valódi lehetőségeiből.

M. G. P. szellemes cikke azt sugallja, hogy a mese és a hősök a kommersziális film találmányai. Azt javasolja, hogy ezeket a találmányokat vegye át a művészi film az üzletitől. De miért onnan vegye? A mese és a hős a művészetek és általában az emberiség őstalálmánya, amelyet egyformán hasznosíthat művész és kereskedő. Nem jobb, ha a művész az ősforrásokból és adott közege törvényeiből merít?

Mindezzel nem akarom a kommersz filmek létjogosultságát vitatni. A közönség

ízlése, igénye differenciált, és minden rétegét ki kell elégíteni. Nem lenne több Godard-rajongó attól, ha nem vetítenének kommersz-krimet. (Attól persze több volna, ha Godard-t vetítenének.) Különben is neveléses volna a kereskedelem önállósult szempontjai ellen prédikálni, amíg áruteremelés van. De a művészeknek azért arra kell törekedniük, hogy ezek a szempontok ne önállósuljanak. Chaplin sem mosta el az elmoshatatlan határokat, noha kétségkívül művészi filmjei kereskedelmi szempontból is jól beváltak. Az ő példája is azt bizonyítja, hogy a művészetben nem használható az M. G. P. által javasolt csomagolási technika. A művészi film (és általában: a művészi művészet) egyebek közt abban különbözik a félművésztől, hogy a mesét és a hőst nem ostyának használja fel a keserű filozófia-pirula becsomagolására, hanem a mese és a hős *megtettesíti a filozófiát, azonos* vele.

Még egy szerény kérdés: miért baj, ha a filmművész mozi-utókorra hajszol? Aki az utókorra sandít, abban - talán kicsit túlhajtottan és komikusan - igazságigény feszül. Ki ugratná Goethét vagy Stendhált, amiért a jövőre is spekulált? Hétköznapi teendőik velejárója volt ez.

Eörsi István